

ԱՐԵՎԵՏ ԴԱՏԱԴՈՐԻՆ ՊԱՅԱՆԱՐԸ

—

Արեւելոս դատաւորը սովորութիւնն ընէր ամէն ամառ գալ Հանդիւի Հոսնոսի եղբորը՝ Պրնկէնի մօտ, փոքրիկ խաղաղ աւանի մը մէջ ու իր պաշտօնին հոգիքը կը մոռնար։ Հոն երկու ամսի շափ հեշտ ու բուսական կեանք մը կ'անցընէր, իր պարտէզին վարդիւնները յասանելով, իր հաւերուն կեր տալով, եւ՝ օրուան տաք ժամերուն՝ կարգալով հաւաքածունքի վաղեմի առասպելներու, որոնց յաւիտենական հերուս, իր ոտքին սակ պոռոչով մեծ դեան էր, իրիկունները, կ'երթար կը կը նստէր զաւարազարդ հովանոցին տակ կապեյայի մը որ չուրիս վերեւ կը գահէր, եւ որմէ կը տեսնէր Պրնկէնի վերջին տունները, դղեակը որ եպիսկոպոսին համար ժամանակաւ, որ ապաստանարան մը եղաւ մուկերուն զմռ՝ ու՝ գրիացը՝ բոյակին հետարը, Գերմանիան պատկերաքննող նոփ-նոր արձանը։

Օրուան յաւազոյն վայրկեանն էր ատ, այն վայրկեանը ուր դառաւորը նայնորու լուծիւնն ու իրերու մոմունջը կը վայելէր։ Կը լսէր ճողփիւնն ալեակն երուն որոնք ափունքին վրայ կը մայլեն, հետո՝ փոքրիկ մեծ կուհակին որ զէպ ի ծովը կը դիմէր, եւ անուշ խանդաղատանքով մը կը տողորուէր մտածելով ճաւատաղորին վրայ այդ ջուրի կաթիլներուն զոր սպնդային հողը կը ծծէր եւ որոնք Մալանի զամի գակառուներն իրենց մէջ հայեւացն էլ յետոյ՝ Գըլ Նեկնի էլ զպիտի չտեսնէին։ Երբդ հետեւ Արեւելոս դատաւորը զգայնաւ էր, եւ եթէ տարուան ընթացքին մէջ՝ պաշտօնին բերմունքով՝ դիմէր անզգայ մեղմարդկային ցաւերուն, գիւզաքննացութեան միջոցին՝ չափազանց զգայուն կը դառնար անտաններու հեծեծանքին եւ ալիքներու շրթին։

Այս անգամ, իր մեկնումին նախընթաց օրը, Արեւելոս դատաւորը, հովանեակին տակ իր սովորական տեղը նստած, փոքրիկ փոքրիկ ումպերով կը խմէր թուի զախշուրը զոր իրեն ամէն օր կը ծառայէին եւ որ հէնց այդ աւանին մէջ կը պարստաստէր, համեղ ու զով

դարեջուր մը, զոր միմիայն այդտեղը կը խմէր եւ որուն կարօտը կը քայէր ամբողջ ձեռնոք։ Միաժամօրէն կ'երազէր, միայն խմելու համար թօթափելով մերթ իր երազանքը, անձնատուր ըլլալով սիրական խաւիքին զղխիչ հրապարկին։ Բաժանները բաժանեւրուն կը յաջորդէին, եւ ինքը մտիկ կ'ընէր գետին շշուկին։ Բոլոր իրիկունն՝ զուարթօրէն ծանրաբեռն նաւեր հոսանքն ի վար իջած էին զէպ ի Պրնկէն տանելով նուազածունքու եւ երգիլներու խումբեր որոնք կ'երթային եւ՝ բաժնետակաւ խրախմանք մը հանդիսաւորել, եւ հնչուն ձայներէ թնդացուած յանկերգները բլրակներուն ու ակերուն խաղաղութիւնը վրդոված էին։

Նըր կէս գիշերը հասաւ, լուծիւնը վերստին տրեւած էր գիւլին, եւ Արեւելոս, իր տունն ու պարտէզը դառնալէ առաջ, որոշեց Հոսնոսի եղբորն ի վար պտըտկիլ։ Ոտքի ելաւ, գլուխը քիչ մը ծանրացած, եւ թէպէտ ալքը՝ դարեւջուրին զուրչներէն թեթեւ մը պղտորած՝ կը խաղար, մանրաքայլ յառաջացաւ։ Գիշերը շատ սեւ էր։ Խորհեցաւ թէ լուծիւնը, որ արդէն բարձունքները կը կապուեցնէր, վերադարձը պիտի զերեացնէր իրեն, եւ վճռապէս շարունակեց քայիլ, Գորգիւրոյան կ'երթար, կանգ առնելով՝ դիտելու համար փայլուն կէտերը որ իր առջեւ կը պարէին, մինչդեռ աւելի հոծ սառեւերներ անոնց կը յաջորդէին եւ կը թուէին իր քայիւրուն ընկերանալ։ Ատի չէր զարմացներ զինքը, իր հոգին ընտել էր օգերու ժողովըդին եւ եւ ջրաբնակ ոպիներուն հետ, Հոսնոսի բոլոր բողիներուն անունը դիմէր, ու տաքօրինակ պիտի չերեւար իրեն եթէ լսէր որ զանձեր պահող կամ զհզլուհիներ լլկող հողապայ մը իր անունովը զինքը կը կանչէր։ Մանթէր այն բաւերուն որով զանոնք կը կապեն, ու կը վախնար միայն զետիննիմփաներէն՝ չարաճէի եւ Նեկզաւոր։

Հողը՝ աւելի կակուղ զառնալով եւ իր ծանալութեանը տակ քիչ մը կ'քնելով, իմացուց իրեն թէ կը մտնենար։ Լեռն, աւելի որոշ, գիշերային երգն ալիքներուն, աւելի ներուժ, աւելի ցաւապէս էր ան քան ցորեկ ատեն, երբ արեւը զմոր խտներն ու արեւակները կը

պողոզացնէ կոճականերուն կատարին վրայ . գիւ-
շերը կը ծանրացնէր ջուրերը որոնց բազմաթիւ
մը կը բաժնապէս որուէր, եւ գետին խորունկ
առաքանին մէջ՝ կարծես անվերջ ծաւալուի
կը զգացուէր թաւիչէ օձի մը որուն ուրնները
կախուղ միջնորմներու քսուէին :

Թեթեւ ճողփիւն մը գաղաւ որին ծանոյց թէ
հասած էր . ոտքը կարծա մարմին մը բազ-
իւցաւ . ծոցաւ . ձեռքովը չորս կողմը շօշա-
փնց, ու հանդիպեցաւ ծածո ինձի մը որ քա-
ւերու կոյտի մը վրայ տնկուած էր՝ անշուշտ
բէր նստարան ծառայելու համար : Նստաւ հոն,
եւ՝ աչքերը մութին վարժուելով՝ դիտեց այն-
ւոր Հոննոսը որ իր փրփուրները թափարածեւ
կը թաւայեցնէր : Ինքզինքը չափ երջանիկ
զգաց, մեծ խաղաղութիւն մը կը պաշարէր
գինքը . ըսաւ ինքնին թէ ոչ մէկ տեղ մը, ո՛չ
իր ծաղիկալ վարդենիներուն մօտ, ոչ իր կալի-
թիկէ փակ գրասենեակին մէջ այդպիսի
եւ ա՛յդքան քաղցր հանգիստ մը պիտի չգա-
յելէր քնաւ : Թունդերը կը լայննային լաւ
եւս ձեռնու համար մամուռներու խոնաւ բու-
րումներն ու փուրին հոտը, ալ չէ մը մեզկ
հոտը, ա՛յնքան թափանցող եւ ա՛յնքան ոգիչ,
նոտ որ կորզուած է այն հազարաւոր արփունք,
հոնքն որոնց ծառերն իրենց ճիւղերը հասա-
քին մէջ էին թաթխած եւ որոնց հոգր խոտո-
չացուցած էր Հոննոսը, իր հետը քաշելով տա-
նելով արմատներու ռետնային բոյրերը եւ
զաւառային անուշահոտութիւնները : Արնոյտ
կը կարծէր իր առջեւէն անցնիլը տեսնել,
չարժեալ ու խուսափուկ հայելին մէջ ցուա-
ցած, այն բնական զեղեցիկ զիրեքուան որոք
գետին վրայ հակած էին զայն հմայելու եւ կե-
ցնելու համար եւ որոնցմէ այդ անհաստատ
միայն պատկերն էր պահած՝ իր աչքերուն
բերեղեն մէջ քանաւ, կուած : Կը տեսնէր քա-
ղաքներու կիսազնմբեր, հեռաւոր կիսազնմբեր
որոնք կը փայլէին իւր կը ծոցը զանազան լաւ
եւս զանազանելու համար . յետո՛յ տափակ
մարգագետինները բոժոժներով սարսառուն, եւ ծա-
ռաշատ պուրակները զոր կ'ոգեւորէր մեծ թըռ-
չումներու թեւածումը : Փափաք կը զգար բու-
նիկ ամենքն ալ, պուրակները, մարդագետին-
ներն ու քաղաքները . ու ծեղ տեղն մը գինքը
համակեց մեկնելու, հեռու երթալու առանէն

ու նոյն իսկ կապեալէն ուր ա՛յնքան լաւ
գարեղուր մը կար խմելու, բազուկները զէպ
ի առաջ երկնցուց, ոտքը ելաւ, աւելի մօտ եւ
կաւ գետին . ականջ զնելով թիակներու հե-
ռաւոր բարախում մը . այն նաւակն էր որուն
կը սպասէր, զոր կը գուշակէր եւ որ եկաւ, եր-
կայն նաւակ մը զոր կը վարէր լուիկ թիավար
մը :

Ան կանգ առաւ իր առջեւ . թիավարը նշան
մը ըրաւ . Արնոյտ, անասելի հրճուանքով մը,
ցատքեց նաւակին մէջ եւ զէպ իսկապէս կողմի
նստարանն ուզողու հով . զէկին կրթեցաւ,
սրունգները երկնցնելով ու գլուխը զէպ ի ետ
նետելով, Երանութիւն մը կը համակէր գինքը .
ձեռքերը նաւակին եղբրեղներն ի վար կախեց
եւ խուսափող ջուրը կը փայփայէր իր մատ-
ները, անոնց կը փաթկուէր՝ գալիւտարն-
ներու կաթովը տաքցած լորտուներու նման,
եւ երբեմն բազուկներն ի վեր կ'ելլէր, գազլ
ու հեղուկ բարձր ապարանջաններ ձեւացնե-
լով, որոնց հպումը զատաւ որին վրայ մարե-
լիք կը բերէր : Այնքը կը գոյէր եւ յաւիտ-
եան սահելու զգոյշութիւնն ունէր, զգա-
յութիւն մը խորին, ձգողական, անհուսարն
քաղցր, որով իր բուրբուրեթիւնը թափանցած
էր ու գրաւուած : Այլ եւս ինքն ալ մաս կը
կազմէր մեծ խաղաղ գետին, իր մարմինը կը
լուծուէր եղբայրական ջուրերուն մէջ . եւ ա՛լ
իր ձեռքերուն վրայ չէր մրայն . որ կ'ընդու-
նէր ալիքներուն փայփայանքը : Գրկածութիւն
կը պաշարէին իր մարդը՝ մարմինը, օձակերպ
էակներն սրունգներուն շուրջը կը զաւարուէին
եւ կուրծքը կը պարուրէին . քիչ յետոյ զա-
նոնք իր կոկորդին վրայ զգաց, ճապուկ օ-
ղակները վիզը սեղմեցին . եւ վերջապէս բեր-
նին վրայ ընդունեցաւ համբոյր մը երկարա-
ձիգ, սպիտակ ու կաթոգին Գուշակեց որ «լուր-
լի» մը զինքը կը քաշէր իր տանէր, եւ խելա-
յեղօրէն երջանիկ զգաց կնքեղները, որովհետեւ
երկայն ատենէ ի վեր կ'երարզէր այդպէս եր-
թալ ապրիլ բերեղէ կամարներուն տակ՝ զօն-
աւնաներու ժողովուրդին հետ զոր կը սիրէր :
Ուստի չչիմադրեց եւ չուզեց աչքերը ըսնալ,
սպասելով իր առաջնորդուէին զրոտելու համար՝
որ Հաննոսին յատակը հասած ըլլար :

Հիմա, կը լսէր հազարաւոր ծայններ որ աւելիքներէն կ'ելլէին, եւ որպէս թէ նոր գլա-յարանք մը ստացած ըլլար, կը հաղկար ջուրի խորքէն, փոփոխութիւններուն երգը, գեա-տային ամբողջին շշուշը. կը զուարճանար քրքրիչներովը խուժանին որ իր շուրջը կը կուտարուէր, Զինքը կը հրէին չարածնի կերպով, կատակներ կը փոփային իր ակնային, ստիպողական կոչներ կը գոտային, եւ ամբողջութիւնը կը հալէր միօրինակ ալեծխորի մը մէջ, որմէ երբեմն երբեմն ճիշդ մը, հեղինական ծածկաւ մը կամ հեկեկանք մը գոյրս կը ցատ-քէր, Արնոլտ մտածեց թէ նպատակին հասնե-լու մօտ էր, թէ ընդհուպ պիտի կոխէր այն ճեղքակալ ու բարակ աւազակ վրայ որ գետին յատակը կը գտնուէր, աւելի թույլ կերպով անձնատուր եղաւ. ջուրերուն ամբողջ բու-րումը իր ունեցեալն մէջ մտաւ. զանգակներ թնդացին աներեւոյթ զանգակատուններու մէջ ճօճուեալ, նախ՝ արծաթահունչ, բարակ ծայններ հոսեցնելով որոնց թրթռումները զատաւորին մօրթին վրայ կը վազէին հազարաւոր հնչուն միջատներու նման, յետոյ արոյրի մը բիւլի մը՝ յարուցանելով եւ իրենց հօք զօղանչով զլուխը ծծեցնելով Արնոլտին, որուն բովանդակ մարմինը կը սարսափէր. եւ ահա մեղմացուցին իրենց մո-լեգնեցնելով, արծաթէ ու պղնձէ ծայններ զուգարստունեցան, միացան լայն հեղանական ներքաշնակութեան կոհակ մը մէջ որուն բու-լորակները երթալով լայնացան, իրենց մէջ հա-ւաքելով բոլոր այն մրմուռքները որ քիչ ա-ռաջ Հոհնոսը կ'ոգեւորէին, յետոյ ամփոփուե-ցան, մարքայն՝ երկարաձիգ, սուր, ծակող մե-ղգիւրի մը մէջ, եւ լառութիւնը իր ծանր վե-րաբերուն ձգեց ալիքներուն վրայ որ անով խանձարացան:

Ծառապին անձկութիւն մը զատաւորին վրայ խուժեց, մետաղական բեռ մը կո՛րծըր ճնշեց. մեքենաբար, ձեռքերը ուղեցին զայն հետացը-նել իրմէ, բայց այն ատեն նշմարեց որ կապ-կապուած էր. Սատանորդի զիջուհիները իր ան-գամներուն շուրջը խտտեց ու կնիւններ հիւ-սած էին որոնք սրունգներու եւ թաղկներու ճիգերուն կը գիմանային. փորձեց միանու-նեն ուռեցնել՝ զինքը խզողով բեռնէ ազա-տելու համար. չկրցաւ. Հեռզնեռէ ստուարա-

ցող ծանրութեանը տակ՝ կը տառապէր, օշ-կ'ուզէր, եւ բերանը գոց էր. աչքերը արեւնով կը լեցուէին, կը լսէր բաղխումն արեւնին որ կը հարուածէր իր երակները եւ խառնադողոր-կը վազէր իր մօրթին տակ որ կ'աշտնուէր, Յանկարծ, տեսաւ լուսնի լայն սաւան մը. իրեն թուեցաւ թէ ան հէնց իր բերանէն ելաւ, գետին վրայ տարածուեցաւ. եւ զայն վերակեն-դանացուց. ներդաշնակութիւնները զոր ջու-րերն իրենք ծոցին մէջ կաշնաւորած էին՝ նորէն գուրս մայթեցին, աւելի փոփոխ, ա-ւելի նուրբ, աւելի հրապուրիչ, իր անձկու-թիւնը փարատեցաւ. զգաց որ զինքը պարա-ւանդող կապերը կը զանդուէին, զինքը պա-րուրող ծանր որանք ճնշողեցաւ. անոր ճար-ճատին ու իր կողերն ի վար իջնիլը իմացաւ, եւ Հոհնոսին մէջ անոր անկումին շփոթութեց, կրցաւ բանալ իր կնքտած չրթները, ուժով մը շուշն առաւ. մակընթացութիւնը որ իր ե-րակները կը ծծէր՝ հանդարտեցաւ. խաղաղու-թիւնը նորէն իր մէջ մտաւ, եւ կը մոռնար մտածել, երբ անակնկալ յորձանք մը զինքը բռնեց. խոնաւ ու զով շուշն մը ցնորեցուցիչ արաղու թեամբ զինքը առաւ. տարբեր զգալ ի անձնով թափութիւններ, եւ յանկարծ՝ ուժգին բաղխում մը զինքը կասեցուց. նաւակին մէջ էր, միշտ խելաց կողմը պատկած, ու նաւակը հոտանքն ի վար կ'իջնէր. էտարին ելած էր, անոր լոյսը երկինքը կը զալկացնէր, բլրակ-ներուն վրայ կ'իջէր եւ անոնց բարունակ-ները իր թրթրններ ու տերեւափունջները կը սարսափեցնէր. փոփոխութիւններուն մօտ զտնտող ծա-ռատաններուն տակ կը սողոսկէր, մութ զանգուածները արծաթով կը փոսաւորէր, եւ հազարաւոր սատափէ ստուակներով իր վճիտ կոհակները կը խօսնէր գետին վեհափառ ա-լիքներուն որոնք՝ այդ կպումէն՝ լուսաթափաւ կը քառնէին. Զուրերը կը զարարուէին ճե-ր-մակ ուղորդներով. կարապներ կարծես կը խաղային անոնց պոռոտներուն քով, կարապ-ներ ու կնիւնը. Արնոլտ կը տեսնէր անոնց վիզերուն ու բաղուններուն գէպ ի զինքը տա-նող նաւակն երկինքաւ, ու կը ծռէր զանոնք բռնելու համար, երբ նաւակաւոր, թրակները ձգելով, ձեռքն իր ուսին զրաւ իր խոյանքը

կասեցնելով, ու անաբեկելով թոշուններն ու նիւթաները որոնք անհետացան :

Այս անակնկալ շնորհարումէն, դատաւորը նորէն իր վախին վերածնիրն զգաց : Բան մը զինքը զէպ ի գետին խորը կը բաշէր, իր բազուկները փռւին մէջ կախուած կը բռնէր . ու նոյն ասեկն՝ նաւաժարին ձեռքը զինքը նստարանին վրայ տեսնած կը պահէր : Կը մոռնար կարապետները, նիւթաներն ու արծաթէ գեղեցիկ ծաղիկները որոնք կը փթթինազարգէին նոկակները զոր շատ մեղմ հովը փերփուրի հրակէնով մը կը գլխաբէրէր : Կ'էլ չէր լսեր Հոնոնոսի զաւակներուն հեզնոտ ծիծաղներն ու չարածնի խօսքերը . կ'ունկնդրէր լըտութիւնը որ փոքրեւուն պայծառ հայելիին, գետափունքին ու բլրակներուն վրայ կը ծանրանար կամաց կամաց, սարսափով կը համակուէր, եւ ասի՝ ասանց պատճառի, որովհետեւ գետը բարեկամ էր եղած իրեն, եւ ա'լ անոր չարակամութենէն վախ չունէր :

Լռիկ, անշարժ, կը գիտէր ընկերը որուն մատներն իր մարմնոյն մէջ կը մխուկնէն : Եղբորմատակ մարդ մըն էր ան, երկայն թուի կրկնող մը հազած : Արնոյտ անոր զէմքէն աչքերը միայն կրցաւ տեսնել, տիրակալն ձգտալով խամրած աչքերն որ սաստիկ փայլով մը կը շողային : Փորձեց նայուածքն անդի գարծրեղ, բայց չկարողացաւ . որովհետեւ հասկըցաւ յանկարծ թէ նաւաժարը մտադիր էր խօսիլ, եւ իր հանդարտութիւնը վերստացաւ, իբր և հեռոտին մէջ ծերացած մարդ՝ պատրաստ իր գիրեւ հանկու խորամանկութիւնները հարցաքննութեան մը որուն խաղաղին ու նենգաւոր ըլլալիքը կը զուշակէր : Բայց իր խօսակցին ճանգարտ ուղղամտութիւնը զինքը յուսախար ըրաւ .

— Ձե՛ս կարծե՛ր, ըսաւ ան, թէ վայրկեանը եկած է որ ալ քեզ ճանչնամ, իմ հիւրընկալութիւնս խնդրեցիր, առի թայց ինծի հանելի պիտի ըլլար գիտնալ թէ անծանօթ մը չէ որ ասպնայկանած եմ :

— Ինչպէ՞ս, պատասխանեց Արնոյտ, զուռ Պին կենի մօտ նաւաժար ես եւ զիս չե՛ս ճանչնար : Ձե՛ս գիտե՛ր որ Արնոյտ կ'անուանեն զիս :

— Ձէի գիտե՛ր, յարեց նաւաժարը, որովհե-

տեւ ես յաճախ չեմ անցնիր այս ափունքներուն մօտ ուր գուռն քաջածանօթ եւս : Ուրախ եմ որունդ ճանչնալուս :

Վայրկեան մը մտաւիտիկ կեցաւ, քստոյ ձեռքը դատաւորին ուսէն վար առաւ, նստաւ եւ թիակներն ափելով՝ նաւակը նորէն յառաջ մղեց : Ամպեր երկինքը պատած էին ու լուսինը ծածկած, Թառնը աղջամուղջ մը կը տարածուէր գետեզերքներուն վրայ, վաթրիկ կապուտակ փոսփորափայլութիւններ ալիքնեւրուն կատարը կը պարէին՝ մերթ զէպ ի նաւակը սուղալով :

Արնոյտ կը զգար անոնց լուսաւոր արտահոսութիւնները որ իր մասնէրը կը շոյէին, կը լսէր անոնց մեղմ ճարճաւունք որ շուրթերուն աւելի խուլ ճողփելին կը խառնուէր : Նորէն կը քուշակէր իր շուրջը ճտփններուն ու նաւազներուն հոյլը, ու նորէն՝ ձայնը նաւաժարին . որ՝ մութին չափազանց հոծութենէն՝ զրիթէ անտեսանելի էր դարձած, զինքն արթնցուց երազանքն որուն մէջ կը թաղուէր :

— Ի՞նչ ես զուռ մարդոց մէջ, հարցուց այդ տարօրինակ անձը :

— Դատաւո՛ր, եմ, պատասխանեց Արնոյտ :

— Դատաւո՛ր, ըրաւ նաւաժարը . Ի՞նչ բան է այդ Ընկ կ'ուզես արգիօք թէ քու նմաններուդ արարքները կը չափե՛ս, թէ կարո՞ղ ես զանոնք ճշմարիտ կշիռքին վրայ կշռել եւ թէ անոնց ծանրութիւնը ճիշդ ու ճիշդ կ'որոշե՛ս :

— Սղպկէս համարէ՛, հաւանեցաւ Արնոյտ :

— Դատաւո՛ր, չարունակեց նաւաժարը, դատաւո՛ր ես զուռն : Այց կը նշանակէ ուրիմ, թէ զուռն բոլոր քրտերուն խորը կը տեսնես անսխալօրէն, թէ բոլոր արարքներուն չարժանիքը գիտես, թէ քու աչքիդ կը պարզուին մտքերու ամենէն մառյլ խորշերը . ու գեղեցիկ եւ հոգիներու ամենէն խաւարչտին քստուղիները :

— Չափազանց մեծ կարողութիւն մը կը վերագրես ինծի, ըսաւ Արնոյտ . այդ վայրենիքն սքանչելի պարզմտութեան վրայ քրմածիծաղ մ'ունենալով :

Դատաւորին պատասխանը թուեցաւ խորապէս զարմացնել նաւաժարը . թիակները ձեռ-

քէն ձգեց, խոր խոկոյ մի մը մէջ սուղուեցաւ, մինչ զստաւորը, այդ միամիտ հարցաքննու-թիւնէն զուարթացած, իր լափցիկի դատա-տարած միտքը կը բերէր, ականջ կը դնէր պա-տասիրաներուն երեւակայական ամբաստան-եալի մը, որուն՝ ոչ առանց հեշտանքի՝ մտա-տանջութեամբ համակուած գէմքը կը տեսնէր իր առջեւը. եւ սկսաւ խնայալ, քիչ մը կծու ծիծաղով մը, որ կարծես փորին մէջ ինկաւ անծրելի նման, եւ ոստոտեց փոքրիկ թա-փառկոտ բոցերուն մէջտեղը, որոնցմէ ոմանք աւելի ուժով խածին Արնոյտի ձեռքը. այն ատեն դող մը եկաւ վրան, ու նորէն ըստ ու մունջ դարձաւ:

— Այսպէս, ըսաւ դարձեալ նաւավարը, դուն մարդերը կը դատես:

— Այո՛, պատասխանեց Արնոյտ, այդ պնդու-մէն նեղացած:

— Բացատրէ՛ թէ ի՞նչպէս:

Արնոյտ ուսերը բարձացուց. բայց թաքուն բնազդ մը իրեն զգացուց թէ պէտք չէր նեղա-ցնել զինքը հարցաքննողը, եւ քարեացա-կւմ հանդակատարութեամբ մը՝ ըսաւ անոր թէ ինչպէս, որովհաւ օրեր, մասնաւոր պատ-մուհեան մը հազած, յատուկ գտակ մը գլուխը դրած, ու թարթի թիկնաթիռի մը վրայ նստած՝ կը քննէր ընթացքը մէկ քանի խեղճ ողորմե-լիներու զոր պահապաններն իր առջեւը կը բերէին:

— Ի՞նչ ըրած են այդ մարդիկը, հարցուց նաւավարը:

— Ոճրագործներ են, յայտարարեց Արնոյտ:

— Ի՞նչ կը հասկնաս այդ բառով, ըսաւ նաւավարը:

— Սա կը հասկնամ որ պարտաւելի գործեր են կատարած:

— Հը՛մ, ի՞նչ են այն գործերը զոր պարտա-ւելի կ'անուանեն:

— Այն գործերը զոր օրէնքը կը դատապար-տէ:

— Դուն անշուշտ կը ճանչնաս այդ մարդի-կը որ դատարանը կը բերուին:

— Ի՞նչպէս կ'ուզես որ ճանչնամ, երբ դա-նոնք առաջին անգամ ըլլալով կը տեսնեմ:

— Ուրեմն՝ դուն ծանօթ չես անոնց կեան-

քին, ինչպէս եւ այն պարագաներուն որոնց մէջ ծնած են անոնք: Չես գիտեր թէ ճակաւ տագիրն անոնց համար քաղցը կամ անեղ է եղած. իրենց ուրախութիւններն ու ցաւերը քեզի անծանօթ են: Չես իմացած թէ օրոնք եղած են անոնց դատարարակիչներն ու առաջնորդները, քեզի չեն տուած իրենց ծնող-քին անունը, քեզի չեն ըսած թէ ո՞վ էին ա-նոնք եւ թէ ի՞նչպիսի օրերու մէջ ծնան այն անձը զոր զինուորներով պաշարուած զինացի բերել կուտան:

— Այդ բոլորն անմանօթ եմ ես:

— Ուրեմն՝ զուշակողական կարողութիւն ու-նիս դուն. գերազանց էակ մըն ես, կամ այդ-պէս կ'ընդունիս ինքզինքդ, պաշտօնաւորեալ մը, օծեալ մը՝ որ ամէն տեղաբութիւնէ, ամէն սխալանքէ զերծ է: Դուն անողոք ես, արգար, ուղղազատ, անստգիւտ, աներկիւղ, աներկբայ, թո՛յլ տուր ուրեմն որ սքանչանամ վրայդ:

Նաւավարը գլուխը ծռեց դատաւորին առ-ջեւ, որ նեղարտութիւն մը զգաց եւ չկրցաւ հանդուրժել այդ խոնարհութիւնը որ հեզա-կան թուեցաւ իրեն:

— Մի՛ սքանչանար վրաս, ըսաւ պարզու-տաբար, ես ալ մարդ մըն եմ ուրիշ մարդոց պէս:

— Այն ատեն, հարցուց նաւավարը, ինչո՞ւ կը դատես քու եղբայրներդ:

— Որովհետեւ ես օրէնքը գիտեմ:

— Օրե՛նքը գիտես:

— Այո՛, տղայ հասակէս ինծի ոտովեցուցին անոր մանրահիւս ցանցը ճանչնալ՝ իր բոլոր օղակներով, այդ օղակները զոր հայրախնամ իշխանութիւնը օրէ օր աւելի կը սեզմէ. կը ճանչնամ այն անձերը որոնք կը ֆանան անոր պարտւանքէն խուսափել, անոնք որ կրնան մէջէ մէջ անցած թելերուն արանքէն դուրս ապրիլ, եւ անոնք որ չեն կրնար:

— Ուրեմն ա՛յդ է որ դուն դատել կ'անուա-նես:

— Հէնց ա՛յդ է:

— Աւ դուն երբեք խզի խայթ մ'ունեցած չե՞ս, չե՞ս վախցած երբեք քու ազդեցութիւնդ կամ ինքնահաւանութիւնդ:

— Կառա՞կ կ'ընես:

— Օ՛ր, չէ՛ւ Կ՛ուղեմ գիտնալ իմէ կարո՞ղ ես
 հիմա՞յ, առանց սարսափի, դիմացդ տեսնել բո-
 Վոր անոնք զոր դատած ես կեանքիդ մէջ ։

Արհուրտ պահ մը վարդանեցաւ, յետոյ՝ շատ ցած ձայնով մը՝ ըսաւ, «Այո՛» :

Այն ատեն նաւաւարը գլուխը բարձրացուց ,
եւ :

Նկո՛ւր հետս ուրեմի, ըսաւ. անշուշտ հա-
ճոյք պիտի զգաս անոնց հետ երես երեսիգա-
լով:

Մտաբերկնեցուց, Դատաւորը տեսաւ որ նաւակը հասած էր կղզիի մը մօտ, զոր երեքեք չէր տեսած գետին մէջ, Տարօրինակ սառստոս մը զինքը ցնցեց. նորանչա՛ն զարհուրանք մը զգաց. հւ յանկարծ նաւավարը զինքը բռնեց թայեց նստաբանին վրայ յէն ու անմանօթի հողին վրայ. և

Միայն ու մերկ զեանգերք մըն էր, որուն աւազները անվախճանօքն կը փախչէին։ Արնայու թզեց իր առաջնորդին հարցնել թէ ո՞րն էր այդ խորհրդաւոր երկիրը, բայց՝ հտին դառնապաշտէն կը զինելու քննակ գտաւ, մինչ հեռուն հայտնէին վրէժները մընապէս աշխարհէն հեռացնելու համար։ Եւ հակառակ քաղաքի աւազները զինքը, Պան մընտառ տալոյ մը վրայ որ իր բռնին տակ կարծեմ կակուղցաւ չկրօնացաւ, նոն միայն որովհետեւ անորոշ, նոյն իսկ անհունչ մէջնի մը կ'ըսէր իր ակաւջին։ Սեւ կտոր, մաքր ելաւ, եւ առանց ո՞ր երթալը զիտնալու քաղեց, ինչպէս որոտորին ձեռքէն խալըսած եղջերու մը որ իր որջը կը դառնայ։ Յոգնած ըլլալը հոգը չընելով, բանի մը կը սպասէր, եւ իմանալու, անտէսէն բռնուած, իր քալընէ կ'երազէր։ Դեռապիւր որմէ կ'անցնէր, անձայրապէս մը թուէր իրեն։ Ժամեր աւազեմունք կ'ոճարէին կ'երկարաձգուէին։ Ու զարմացաւ յանկարծ՝ նորիզունի վրայ նշմարելով մանիակագործն մշտնջը պըր կը ձեւացնէ՝ ծառերուն շունչը, հովը իրեն բերաւ ռետիններու սիրահան բուրումը, անտառային հոգը ու բարեբաբ հոտը, յետոյ լոնց, մրմունջ մը աւելի մեղմ քան գետին հուժկու աղպաղակը, գիշերային մրմունջը քնացած, ծագերուն որոնց երազները մըր ստապին։

Կենդանությունով ու մայաունեքով ծանկուղած դաշտավայրէ մը անցաւ, ուր հոս ու հնո ճողած շոճինքը կը կանգնէին, ու մտայն փորթէքէ մը նման՝ անտառը քաղցուեցաւ իր առջեւ: Տերեւ-ւախիտ կամարներուն ներքեւ մտնելու ատեն՝ կանոց առաւ: Ինչո՞ւ որ տոնածախն մը ականջիցն էր եկել: Ստուեր մը զէպ իր ուղղմը կու-գար՝ ծառուղիներուն մէջէն: Իր ուղեկիցն էր, ու խնձիկն խորհեցաւ որ թերեւս նաակ տարած ինսամատոյց մը մզած էր, ու գալն վերստին տեսնելուն չգործադաւ:

— Եկո՛ւ՛ր, բա՛ւ նաւաւարը՝ Փիեի՛ կը ապաստեն,
Դատաւորը ձեռքը մարդուն ձեռքին մէջ
զրաւ եւ թողուց որ ան զինքը քաշէր տասներ
կածաններուն մէջէն։ Քիչերու ան մթութիւնն
այնքան խորունկ էր, որ զինքն առաջնորդողին
զէջը չէր տեսներ։ Իր շուրջը՝ կը լսէր վա-
զող մարդոց նայապաշտ ու հեծեալի՝ չուշչուշեր-
հրոսի մը մէջտեղը կը կարծէր գտնուել։ Աշ-
քերը կը գոցէր՝ քալելը՝ չարունակելով հան-
գերն, այդ բանակին զինուորները կը փորձէր
համբի՛ր առանց յաջողելու։ Ուրիշ բան չիմա-
նայով բայց եթէ չիօթ չափաճախութիւն մը,
եւ՛ որտեղեղութիւն զգուշութեամբ վրայ էր, երբ նա-
ւաւարը իրեն բաւաւ։

— 255 —

Դասաւորը չորս կողմը նայեցաւ։ Ընդհարակ բացասասանի մը մէջ կը գանուէր, որուն մէջ տեղը կը կահոցնէր բարձրաւանդակ մը զոր ան խօս ամբոխ մը կը պալարէր։ Բարձրաւանդակին վրայ նստած էր ծերունի մը, անոր առջեւ մայր մը կեցած էր։ Սերունդ հասկցաւ թէ անո՞ւմարը պիտի չգտաուէր։ Մեծ հետաքրքրութիւն մը զինքը համակեց։ Ուզեց գիտնալ թէ ի՞նչ կերպով դատ կը տեսնէին այդ տաւորութեան կրկրին գտաւորութիւնը։ յառջապացւամտիւր մէկկի քառեցաւ ձգելով՝ համար որ անցնի ան։ Էն քիչ յետոյ առաջին կարգը հասաւ, իր գլխէն ուռնեանալով ամբաստանեալը՝ որուն կերպը չէր կրնար տարանայել։

— Ի՞նչ ըրած է այս մարդը, հարցուց :

— Իր յանցանքովը՝ իրեն նման արատաներ մեռած են, պատասխանեց իր քովը գտնուող ներքին մինն։

— Ինչո՞ւ զիջեցն ալ չեն մեռցնեք, հարցուի :

— Շատ կ'աճապարես դուն, ըստ էր ա-
կանջն ի վար հեղնակա՞ն ձայն մը, Գիտե՞ս
թէ ի՛նչու եւ ի՛նչ բանի համար զանոնք մեռ-
ցընէի տուաւ :

— Ի՛նչ փոքի, պատասխանեց Արնոլտ :
նոսքը պիտի շարունակէր, երբ ծերունին
ձեռքով նշան մ'ըրաւ եւ ընդհանուր լռութեան
մէջ աղաղակեց

— Ամբաստանողները թող մտենան :
Բողոքողէն մէկը յատաջացաւ եւ բարձրա-
ւանդակին աստիճաններէն վեր ելաւ :
Անոր գէմբը ծանօթ էր Արնոլտին : անշուշտ
իրեն հետ արդէն զործ մ'ունեցած էր, եւ ու-
րովհետեւ ողորմելի ցնցոտիներով էր ծան-
կուած, մտածեց՝ իրբ ճշմարիտ դատաւոր՝ թէ
այդ զանգատողը ասենով՝ իր դատած մար-
դոցմէն մին էր եղած :

— Կ'ամբաստանե՞ս, ըստ ծերունին :

— Կ'ամբաստանեմ, պատասխանեց մարդը :
Արտ մ'ունէի ատենով, եւ այդ արտէն կ'ապ-
րէի . բայց ստակ փոխ տուողն ալ այդ արտէն
կ'ապրէր եւ օր մը եկաւ ուր միայն ինքը
ապրեցաւ անկից : Իրիկուն մը զարկի վաշ-
խատուն որ եկեր էր իր փրկանքը պահանջե-
լու . եւ իր բակի դէմքին մէջէն ատի փոքրիկ
մաս մ'այն դրամէն զոր իմ քրտինքէն եւ իմ
նեղութիւնէս քաղած էր . այս մարդը որ հոս
կեցած է՝ զիս դատապարտեց :

— Կը յիշեմ, դուք Արնոլտ . յետոյ սկսաւ
խնդաւ, որովհետեւ եթէ ատենօք նմանօրինակ
յանցանք մը դատած էր, հիմա թեքը չէր որ
ատոր համար կ'աքառասանուէր : Ինքեւ, պար-
տապանց կամ ոճրագործ դատաւոր մըն էր,
որ ատենն էր բերած, եւ ըսելու վրայ էր թէ
պէտք չէ անվտանգի վկայութիւններ ընդու-
նիլ . բայց մարդը շարունակեց .

— Այո տարի մը բանալը պահեցին . երբ ար-
ձակեցին՝ արտաւորիչի մը կը պատկանէր, եւ
իմ տունն ա՛լ իմ չէր . ա՛լ այնուհետեւ ապ-
րիցայ ատանց պատապարտի, ատանց երդիքի,
ատանց հողի . ինչպէս ամենքը զիս կը հալածէին
թափառելի շուները կամ անտառի անտառները
կը հալածեն . եւ անոնց պէս մեռայ, խանդակի
մ'եղբորը, կամ քրակոյտի մը քով, եւ կամ ի-
րիկուն մը՝ հարուածը կրելով, ինչպէս եւ հա-

բուածուեցաւ քոյրս զոր այս մարդը դատապար-
տեց, ինչպէս եւ հարուածուեցան եղբայրներս,
ինչպէս եւ հարուածուեցան մայրս որ իր դատա-
վըճիւր կրեց, ու բոլոր անոնք որ պատժե-
ւեցան որովհետեւ տառապած էին ու ատա-
պելու համարեալած չէին, բոլոր անոնք զոր այս
մարդը շարչարեց, բոլոր անոնք զոր մեռցուց,
բոլոր անոնք որ հոս գինքը կը շրջապատեն :

Այս խօսքերն իմանալով, ամբոյս խուժեց
դէպ . ի բարձրաւանդակը, ամբաստանողին
շուրջը խռնուեցաւ . եւ այն մարդը զոր կը դա-
տէին՝ գոչեց .

— Ես իմ գործս կատարեցի . իմ պարտակա-
նութիւնս ըրի, օրէնքին ծառայեցի :

— Իրաւունք ունի, ըսաւ Արնոլտ, ես ալ
իրեն պէս եմ ըրած, մենք պատասխանատու
չենք այն վերքերուն զոր կը բանայ օրէն-
քին կոյր տուները :

Այս խօսքին . բարձրաւանդակին վրայ կանգ-
նած մարդը անհետացաւ, եւ Արնոլտ տեսաւ որ
ինքն իսկ էր որ կ'ամբաստանէին : Ծանշ-
ցաւ ան որ կը խօսէր եւ ճանչցաւ նաեւ
անոնք որ իր քովերը կ'եցած էին . բո-
լոր աւազակները, բոլոր խեղճ ողորմելիները,
բոլոր թափառաշրջիկները որ պատած էր,
որովհետեւ անօթի էին ու ծարաւ, որովհետեւ
դրացիին հացը կերած էին եւ ուրիշին գինին
խմած, որովհետեւ՝ մենաւոր ու կարծ . ճամ-
բաներէն ա՛լ խոնջ՝ ուղած էին ճաննալ զաղջ
ու կակուղ անկողինը ու . կարելի է քնանալ :
Ետ եւ քայլուեցաւ՝ զաւննք տեսնելով, եւ
ծերունիին ծանր ձայն արտասանեց վճիռ .

— Ձեզի կը յանձնեմ այս մարդը որ միշտ օ-
րէնքը գործադրած է եւ երբեք արգարութիւնը
չէ ճանչցած :

Այն ատեն . որսի շուներու խումբի մը նը-
ման, ներկաները դատաւորին վրայ խոյացան,
եւ ան հազիւ կրցաւ խաւարչութիւն անտառին
մէջէն փախչիլ : Վազեց անընդհատ, վրէժխը-
դիի հաշուչէն հալածուած, չարակամ ծառերու
մէջլտեղը սայթաքելով, թշնամի տատակներէն
բռնուած, մինչեւ ազատարար գետը որուն կո-
հակները գինքը կը կանչէին եւ իրենց ծոցն
ընդունեցան՝ երբ ինքզինքն անոնց յանձնեց՝
ինչպէս մանուկ մը որ իր մօրը գիրկը կը քը-

նանայ, չլսելու համար անուր արձագանքը
որ կը կրկնէր՝ Սրբոյն զատաւորը արդարու-
թիւնը չէ ճանչցած :

ՊԵՐՆԱՐ ԼԱՋԱՐ

ԻՐԻԿՈՒԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

Ըստասէ՛ հաւանան իրական մ'երբ կ'իջնէ
Արեւն երկնքէն ,
Յուպըդ վեր ա'ա ու ճակատէդ քչէ՛ դժնէ
Ամէն խորհուրդ . քէն ,
Նախանձ ու ռի ճգմէ՛ քարին վրայ առ ջիդ ,
Ջերդ ոլորտ մը թծ .
Արիւնէ՛ ալ հըպարտութիւնդ չիթ առ չիթ ,
Եւ իբրեւ պատիժ
Անցեալ ամէն աններելի հետու թեանց՝
Նեաւէ՛ խորն հովտին
Թիշտտակին արկղիկը ծանր , ծանր՝ ր զանձ . . .
Երբ աչքիդ ետին
Կը ծագի աստղ մը նոր , քթթուն , հեռաւոր՝
Կարէ՛ վերաբերու
Մը գիշերէն եւ ալ զընա՛ , ու խառնո՛ր ,
Հոգւոյդ անարկու
Ճամբաներէն , լեռնէ ի լեռ , միտ միջակ ,
Ժայռերուն անխնայ

Ջարնընյով ու սլլելով զերդ զանակ՝
Կամք անոնց վըրայ . . .

Հովերուն մէջ անհղորէն տարածուող
Թեւերդ տարզէ՛ ,

Ու քանդելու եղի՛ր անոնց պէս կարող .
Արծիւն ու բազէ

Թող սորվեցնեն իրենց խաղերը քեզի ,
Ինչպէ՛ս զերթ սըլաք

Իրենց խոյանքն սրսին վըրայ կը կատի՛
Անգութ ու անյադ . . .

Յետոյ զարձո՛ւր գիշերներուն մէջ պայծառ
Յչքերդ զկոյ ի վեր

Ու ասաղերէն անգորտութիւնն անոնց ա'ա :
Երբ ամէն աւեր

Հինին չէնքէն հոգիիդ մէջ լըրանայ ,
Երբոր աւժ մը նոր

Լանջքիդ ներքեւ անդիմադիւր ծառանայ ,
Երբ անդնդախոր

Լըսեա հոգին աղաղակը հեծեծող՝
Կատարներէն վար

Սա՛ ուղիներուն հեռ ձիւներուն լուսողող
Իջի՛ր խօլաբար :

Մուկնարար , անարասան 'ա անարգել՝
Դաշտե՛րն ոտքել :

ՎԱՀԱՆ ՏԻՐԱՆԵԱՆ